

LOGONEVROZ BOLALARDA DIQQAT VA XOTIRANI RIVOJLANTIRISHNING LOGOPEDIK ASOSLARI

Mirzaxmedova Dilrabo Shuxrat qizi

*Alfraganus universiteti “Ijtimoiy fanlar” fakulteti “Maxsus pedagogika
(Logopediya)” yo’nalishi 2-bosqich talabasi*

Karimova Zulfiya Mexmanovna

Ilmiy rahbar: Katta o’qituvchi

Annotatsiya. Mazkur maqolada logonevrozli bolalarda diqqat va xotira jarayonlarini rivojlantirishning logopedik asoslari yoritilgan. Tadqiqotda logonevrozning psixonevrologik tabiati, nutq faoliyatining tormozlanish mexanizmlari hamda ularning kognitiv jarayonlarga ta’siri tahlil qilinadi. Logopedik mashg’ulotlarning strukturaviy-modulli modeli asosida diqqatni barqarorlashtirish va xotirani faollashtirish yo’llari ilmiy asosda bayon etilgan. Ushbu yondashuv logonevrozli bolalarda nutqiy faoliyatni tiklash bilan bir qatorda ularning intellektual va emotsional rivojlanishiga ham ijobiy ta’sir ko’rsatadi.

Kalit so’zlar. Logonevroz, logopediya, diqqat, xotira, kognitiv rivojlanish, nutq terapiyasi, psixonevrologiya.

Аннотация. В статье рассматриваются логопедические основы развития внимания и памяти у детей с логоневрозом. Анализируются психоневрологические механизмы логоневроза, особенности торможения речевой деятельности и их влияние на когнитивные функции. Представлена структурно-модульная модель логопедических занятий, направленных на стабилизацию внимания и активизацию памяти. Предложенные подходы способствуют не только коррекции речевой деятельности, но и гармонизации интеллектуального и эмоционального развития детей.

Ключевые слова. Логоневроз, логопедия, внимание, память, когнитивное развитие, речевая терапия, психоневрология.

Abstract. This article explores the speech therapy foundations for developing attention and memory in children with logoneurosis. The study analyzes the psychoneurological mechanisms of logoneurosis, the inhibition processes in speech activity, and their impact on cognitive development. A structural-modular model of speech therapy sessions aimed at stabilizing attention and enhancing memory is presented. The proposed approach promotes not only speech correction but also supports the intellectual and emotional growth of children with logoneurosis.

Keywords. *Logoneurosis, speech therapy, attention, memory, cognitive development, psychoneurology, speech correction.*

Kirish. So'nggi yillarda bolalar nutq buzilishlari orasida logonevroz (ya'ni nutqiy duduqlanish) holatlarining ortib borishi logopediya va neyropsixologiya fanlarida dolzarb muammolardan biriga aylandi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, logonevroz nafaqat nutqiy faoliyatda ritmik-tovushiy diskoordinatsiyani yuzaga keltiradi, balki bola shaxsining kognitiv, emotsional hamda ijtimoiy rivojlanishiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Xususan, I.M. Sechenov, A.R. Luriya va L.S. Vigotskiylarning neyropsixologik tadqiqotlariga ko'ra, nutqning barqaror shakllanishi markaziy asab tizimining integrativ faoliyatiga, ayniqsa, e'tiborning konsentratsiyasi va xotira jarayonlarining muvofiqlashtirilgan ishlashiga bevosita bog'liq. Logonevrozli bolalarda kuzatiladigan psixonevrologik disfunktsiyalar, odatda, nutqiy jarayonning markaziy regulatsiya tizimlaridagi funksional disbalans bilan izohlanadi. Bu esa bolaning diqqat barqarorligi, eslab qolish qobiliyati, assotsiativ fikrlash darajasi va ma'lumotni qayta ishlash tezligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bois logopedik ta'sirning zamonaviy yo'nalishlaridan biri — logonevrozli bolalarda diqqat va xotirani rivojlantirishga qaratilgan kompleks korreksion dasturlarni ishlab chiqishdan iboratdir.

Mazkur jarayonning samaradorligi logopedik mashg'ulotlarda kognitiv komponentlarni faollashtirish, psixonevrologik barqarorlikni shakllantirish hamda motivatsion sohani mustahkamlash bilan chambarchas bog'liq. Bugungi kunda bu borada neyropsixologik treninglar, artikulyatsion motorika mashqlari, ritmoplastik metodlar va multimodal sensor stimulyatsiya texnikalari yuqori natija berayotgani aniqlangan. Shu bilan birga, logonevrozli bolalarda diqqat va xotira funksiyalarini rivojlantirishning ilmiy-logopedik asoslarini chuqur o'rganish ularning nutqiy, emotsional va intellektual salohiyatini tiklashda muhim amaliy ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism. Logonevroz bolalarda uchraydigan eng murakkab nutq buzilishlaridan biri bo'lib, u nafaqat nutqning ritmik-tovushiy tashkilini, balki butun kognitiv tizimning faoliyatini ham izdan chiqaradi. Ushbu holat, odatda, markaziy asab tizimining funksional nomutanosibligi, emotsional labillik va irodaviy nazorat mexanizmlarining yetarli darajada shakllanmaganligi bilan bog'liq bo'ladi. Neyropsixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, nutq jarayonining har qanday buzilishi diqqat va xotira kabi kognitiv funksiyalar bilan uzviy aloqada kechadi, chunki bu funksiyalar miya po'stlog'ining bir-biri bilan chambarchas bog'langan zonalar tomonidan boshqariladi.

Logonevrozli bolalarda diqqatning beqarorligi va tez chalg'uvchanlik holatlari ko'p kuzatiladi. Buning sababi, bir tomondan, nutqiy faoliyatni boshqaruvchi nerv impulslarining ritmik buzilishi bo'lsa, ikkinchi tomondan, ortiqcha emotsional zo'riqish natijasida nerv tizimining tormozlanish jarayonlari yetarli darajada muvozanatlashmaganligidir. Shu bois

logopedik mashg'ulotlarda diqqatni faollashtirish va barqarorlashtirishga qaratilgan maxsus metodik yondashuvlar — masalan, vizual-motor koordinatsiyani rivojlantiruvchi mashqlar, ritmik takroriy artikulyatsion harakatlar, sensor-motor uyg'unlikni kuchaytiruvchi mashg'ulotlar — keng qo'llanadi. Bu usullar bolada ixtiyoriy diqqatni shakllantirish bilan bir qatorda, nerv tizimining umumiy tonusini me'yorga keltiradi hamda nutqiy reaksiyalarning avtomatizmini tiklaydi.

Diqqat bilan uzviy bog'liq bo'lgan xotira jarayonlari ham logonevrozda o'ziga xos o'zgarishlarga uchraydi. Ayniqsa, qisqa muddatli va ishchi xotira elementlarining susayishi logonevrozli bolalarda axborotni qayta ishlash tezligi va aniqligini pasaytiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bunday bolalarda eslab qolish jarayoni mexanik xususiyatga ega bo'lib, mazmunli, semantik bog'lanishlarni hosil qilishda qiyinchiliklar yuzaga keladi. Shu sababli logopedik amaliyotda nutqiy mnemotexnikalar, assotsiativ fikrlashni faollashtiruvchi mashqlar va semantik yodlash texnikalari muhim o'rin tutadi. Masalan, bolaga tovushlar ketma-ketligini ritmik shaklda takrorlash yoki ma'noli so'z zanjirlarini bog'lash topshirig'i beriladi, bu esa fonematik eshituvni faollashtirib, eslab qolishning ma'noli jarayonini rag'batlantiradi.

Logonevrozni korreksiya qilishda diqqat va xotirani rivojlantirishga qaratilgan logopedik yondashuv faqat lingvistik mashqlar bilan cheklanmaydi. Bu jarayon bolada psixonevrologik barqarorlikni shakllantirish, emotsional qo'rquvni kamaytirish va irodaviy boshqaruvni mustahkamlash bilan chambarchas bog'liq. Shu jihatdan relaksatsion texnikalar, nafasni boshqarish mashqlari, ritmoplastik harakatlar va musiqali logoritmik mashg'ulotlar yuqori samaradorlik ko'rsatmoqda. Ular diqqatni bir nuqtada ushlab turish qobiliyatini oshiradi, hissiy taranglikni pasaytiradi va xotiraning ixtiyoriy shakllarini faollashtiradi. Shuningdek, zamonaviy logopediyada logonevrozli bolalar bilan ishlashda kognitiv-integrativ model tobora ko'proq qo'llanilmoqda. Ushbu modelning asosiy g'oyasi shundan iboratki, diqqat, xotira va nutq jarayonlarini bir-biridan ajratib emas, balki yagona neyropsixologik tizim sifatida shakllantirish kerak. Bunda logopedik mashg'ulotlar nafaqat nutqiy malakalarni mustahkamlashga, balki bolaning fikrlash, idrok va emotsional moslashuv qobiliyatlarini uyg'unlashtirishga xizmat qiladi. Shunday qilib, diqqat va xotirani rivojlantirishga qaratilgan logopedik tizim nafaqat nutqiy faoliyatni tiklaydi, balki bolaning umumiy intellektual salohiyatini ham oshiradi. Natijada, logonevrozli bolalarda diqqat va xotira jarayonlarini rivojlantirishga yo'naltirilgan logopedik ta'sir tizimi — bu faqat duduqlanishni bartaraf etish vositasi emas, balki bola shaxsini kompleks psixonevrologik rivojlantirishga qaratilgan ilmiy asoslangan pedagogik va terapevtik mexanizmdir.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, logonevrozli bolalarda diqqat va xotira jarayonlarining yetarli darajada rivojlanmasligi nutqiy faoliyatning samarali shakllanishiga

sezilarli to'sqinlik qiladi va bu holat markaziy asab tizimining psixonevrologik mexanizmlaridagi funksional nomutanosibliklarga asoslangan. Shu bois, logopedik ta'sirning samarali modeli sifatida diqqat va xotirani rivojlantirishga yo'naltirilgan kompleks yondashuvlar, jumladan sensor-motor integratsiyasi, kognitiv mnemotexnika va emotsional-regulyativ metodlar integratsiyasi alohida ahamiyat kasb etadi. Bunday yondashuvlar logonevrozli bolalarning nafaqat nutqiy automatizmini tiklashga, balki ularning ixtiyoriy diqqatni boshqarish, axborotni samarali qayta ishlash va uzoq muddatli xotirani mustahkamlash qobiliyatlarini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, emotsional barqarorlik va irodaviy nazoratni shakllantirish logopedik jarayonning umumiy samaradorligini sezilarli darajada kuchaytiradi.

Ilmiy tadqiqotlarda tasdiqlanganidek, diqqat va xotirani rivojlantirish logopedik mashg'ulotlarning asosiy komponenti sifatida ko'rilishi lozim, chunki ular nutq jarayonlarining markaziy neyropsixologik asoslarini tashkil qiladi. Natijada, logonevroz bilan og'rigan bolalarda kognitiv va nutqiy salohiyatni integratsiyalashgan tarzda rivojlantirishga qaratilgan kompleks terapiya strategiyasi nafaqat nutqning normallashtirilishiga, balki bolaning psixonevrologik va ijtimoiy adaptatsiyasining yuqori darajada ta'minlanishiga xizmat qilishi isbotlandi. Shu nuqtai nazardan, kelgusida logonevrozda diqqat va xotirani rivojlantirish bo'yicha metodikalarni yanada takomillashtirish va individual yondashuv asosida zamonaviy texnologiyalarni keng joriy etish logopedik amaliyot samaradorligini oshirishda muhim omil bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimova, N.S. Logonevrozli bolalarda diqqat va xotirani rivojlantirish metodikalari., Toshkent: Fan, 2023, 198 b.
2. Luriya, A.R. Nutq va miya faoliyati., Moskva: Nauka, 1973, 312 b.
3. Petrova, E.V. Bolalar nutq buzilishlarida kognitiv jarayonlarning o'rni., Toshkent: Universitet nashriyoti, 2020, 176 b.
4. Sokolova, M.I. Psixonevrologik buzilishlarda logopedik ta'sir usullari., Toshkent: Ilmiy nashr, 2021, 204 b.
5. Vygotskiy, L.S. O'quv jarayonining psixologik nazariyasi., Moskva: Pedagogika, 1934, 288 b.